

Het stadse land
Visie Rivierengebied Oost

Colofon

Titel	: Het stadse land Visie Streekcommissie Rivierengebied Oost
Datum	: oktober 2003
Samenvatting	: De Streekcommissie Rivierengebied Oost adviseert Gedeputeerde Staten van de provincie Gelderland over het beleid voor het landelijk gebied in Rivierengebied Oost. 'Het stadse land' geeft de visie van de streekcommissie weer. Centraal hierin staan de zorg voor de ruimtelijke kwaliteit van het landelijk gebied en de relatie tussen stad en land. Voor de thema's communicatie en bewustwording, duurzame landbouw, natuur, landschap en cultuurhistorie, water, nieuwe economische dragers, recreatie en toerisme en leefbaarheid geeft de streekcommissie haar ambities voor de periode 2004-2015 weer.
Auteurs	: Piet Deenen en Brendan McCarthy (NovioConsult)
Begeleiding	: Streekcommissie Rivierengebied Oost
Kaarten	: Provincie Gelderland
Voor meer informatie	: Programmabureau Rivierenland Postbus 218, 4000 AE TIEL Laan van Westroijen 4, 4003 AZ TIEL Telefoon: 0344 695673 Fax: 0344 695713 e-mail: a.janssen@prv.gelderland.nl www.rivierengebied.nl

Dit rapport is gekopieerd op 100% chloorvrij gebleekt papier, voorzien van de Nederlandse Milieukeur.

© De Visie 'Het stadse land' is een product van de Streekcommissie Rivierengebied Oost. Delen uit dit werk mogen worden gebruikt onder vermelding van de bron.

Voorwoord

PM Voorwoord voorzitter
Streekcommissie Oost

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	1
1.1	Doel van de visie	1
1.2	De programmeringscyclus.....	2
1.3	Ontwikkelingen en relaties met andere plannen.....	2
1.4	Grensoverschrijdende samenwerking	4
1.5	Leeswijzer.....	4
2.	Rivierengebied Oost: het stadse land.....	5
2.1	Rivierengebied Oost: Waar stad en land elkaar ontmoeten	5
2.2	Landbouw	5
2.3	Natuur.....	6
2.4	Landschap en cultuurhistorie.....	7
2.5	Waterbeheer.....	8
2.6	Recreatie en toerisme	8
2.7	Versterking economische dragers	9
2.8	Leefbaarheid.....	9
3.	Ambities van de Streekcommissie.....	11
3.1	Ambitie van de Streekcommissie: de relatie stad-land.....	11
4.	Speerpunten voor Rivierengebied Oost.....	13
4.1	Communicatie en bewustwording.....	13
4.2	Landbouw	14
4.3	Natuur.....	16
4.4	Landschap en cultuurhistorie.....	17
4.5	Waterbeheer.....	19
4.6	Diversificatie economische dragers.....	20
4.7	Recreatie en toerisme	21
4.8	Leefbaarheid.....	24
5.	Van visie naar uitvoering	27
5.1	Gebiedsvisie 'Het stadse land'	27
5.2	Kaderbrief en gebiedsprogramma	27
5.3	Projecten	28

1. Inleiding

1.1 Doel van de visie

Eind 2000 heeft het College van Gedeputeerde Staten gekozen voor een regionale aanpak van de plattelandsontwikkeling in de provincie Gelderland. Het Gelderse Rivierengebied is hiertoe verdeeld in twee deelgebieden: het oostelijke en het westelijke Rivierengebied. In dit proces van plattelandsontwikkeling is een belangrijke rol weggelegd voor de streekcommissie, waarin vertegenwoordigers zitten van de belangrijkste organisaties die een bijdrage kunnen leveren aan de plattelandsontwikkeling.

De streekcommissie stimuleert en faciliteert het proces van de plattelandsontwikkeling door mensen, middelen en mogelijkheden bij elkaar te brengen, zodat de gewenste kwaliteitsimpuls ook daadwerkelijk vorm en inhoud krijgt. Deze kwaliteitsimpuls spitst zich toe op de volgende provinciale thema's:

- communicatie en bewustwording plattelandsontwikkeling;
- duurzame landbouw;
- natuur;
- landschap en cultuurhistorie;
- duurzaam waterbeheer;
- diversificatie economische dragers;
- recreatie en toerisme;
- leefbaarheid.

In deze visie beschrijft de streekcommissie de gewenste ontwikkelingen voor Rivierengebied Oost voor de komende jaren. Deze visie is voor een belangrijk deel gebaseerd op vastgesteld beleid en vormt als het ware een compilatie van bestaande plannen en visies. De streekcommissie ziet de gebiedsvisie 'Het stadse land' dan ook als een gezamenlijk vertrekpunt en als een integraal toetsingskader voor de uitvoering.

De visie richt zich op een termijn van 12 jaar, tot het jaar 2015. De Streekcommissie realiseert zich dat de grote dynamiek op ruimtelijk, sociaal en economisch vlak deze visie tot een tijdsopname maakt. We willen in deze dynamiek meegroeien. In de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's zullen wij deze ontwikkelingen en de fundamentele aanpassingen ten opzichte van deze visie aangeven.

1.2 De programmeringscyclus

In de Gelderse programmacyclus staan drie documenten centraal: de kaderbrief, het gebiedsprogramma van de streekcommissie en het PUP (Provinciaal Uitvoeringsprogramma Plattelandsontwikkeling).

In de jaarlijkse kaderbrief nodigt de provincie de streekcommissies uit voor het opstellen van een gebiedsprogramma. In dit gebiedsprogramma geeft de streekcommissie aan welke activiteiten en maatregelen zij wenst uit te voeren om de doelen uit de gebiedsvisie 'Het stadse land' te kunnen realiseren en wat de daarvoor benodigde middelen zijn.

Het PUP wordt vervolgens door de provincie samengesteld uit alle gebiedsprogramma's. In het PUP wordt ook vastgelegd over welke budgetten de streekcommissie kan beschikken.

1.3 Ontwikkelingen en relaties met andere plannen

In Rivierengebied Oost zijn er diverse plannen, ontwikkelingen en activiteiten die direct of indirect hun invloed hebben op het functioneren van de streekcommissie. De streekcommissie streeft dan ook naar een goede afstemming met deze plannen en ontwikkelingen.

Aangrenzende streekcommissies

Een goede afstemming is met name van belang met de aangrenzende streekcommissies waar het gaat om projecten/activiteiten die het gehele Rivierengebied betreffen (afstemming en samenwerking met de streekcommissie Rivierengebied West) of projecten die een overlap hebben met het reconstructiegebied West-Achterhoek en Liemers. Met de overige streekcommissies, die allen ten noorden van de Nederrijn liggen, zal vanwege de beperkte relaties, minder afstemming nodig zijn. Het Rivierengebied Oost is met uitzondering van Rijnwaarden geen reconstructiegebied. Voor dit gebied hoeft dus geen reconstructieplan te worden opgesteld.

Knooppunt Arnhem-Nijmegen (KAN)

Het gehele gebied valt binnen het kaderwetgebied Knooppunt Arnhem-Nijmegen (KAN). Vanwege deze sterke ruimtelijke en inhoudelijke overlap is een goede afstemming van wezenlijk belang. Het Regionaal Structuurplan KAN dat binnenkort wordt herzien en waarin ook ruime aandacht zal worden geschonken aan het landelijk gebied zal dan ook een belangrijk richtinggevend document voor de streekcommissie zijn.

Strategisch Actiegebied Groesbeek

Voor het voormalige Strategische Actiegebied Groesbeek is in 2002 een gebiedsplan opgesteld dat is afgestemd op de nieuwe structuur en ook voldoet aan de vereisten van de SGB. Dit plan zal als bron dienen voor projecten.

Strategisch Groenproject Gelderse Poort

Voor het Strategisch Groenproject De Gelderse Poort (Structuurschema Groene Ruimte) is in 1995 een ontwikkelingsvisie vastgesteld die ook binnen dit kader dient als uitgangspunt voor de ontwikkeling van de Gelderse Poort.

Landinrichting

In Rivierengebied Oost lopen op dit moment vier landinrichtingsprojecten (Gelderse Poort Oost, Ooypolder, Groesbeek en Overbetuwe-Oost). De streekcommissie heeft formeel geen rol bij de landinrichtingsprojecten. Landinrichtingscommissies behouden voorsnog hun directe lijn met GS voor wat betreft de landinrichtingsmiddelen. De landinrichtingscommissies doen echter ook (in toenemende mate) een beroep op andere provinciale middelen waarvan de programmering wel via de streekcommissies verloopt.

Park Over-Betuwe en de Woerdt

Het Park Over-Betuwe is een initiatief van de gezamenlijke overheden om tussen Nijmegen, Elst, Bommel en Arnhem een parklandschap in te richten van 1200 ha. Het stedelijk uitloopgebied de Woerdt met een geplande oppervlakte van 240 ha komt tussen de Waalsprong en Bommel te liggen. Beide parken moeten een tegenwicht bieden tegen de verstedelijking en versnippering in het gebied. Het oostelijke deel van het park en de Woerdt vallen binnen het landinrichtingsproject Over-Betuwe Oost. De uitvoering in dit deel zal met de landinrichting meeliften. Inzet van middelen voor planvorming en uitvoering verloopt deels via het programma van de Streekcommissie.

Ruimte voor Rivieren

Ruimte voor Rivieren zal een nadrukkelijke doorwerking hebben in het Rivierengebied. Naar verwachting zullen de gevolgen het meest ingrijpend zijn voor de buitendijkse agrarische gebieden. Organisatorisch staat Ruimte voor de Rivier apart van de Streekcommissie. De bestuurlijke verantwoordelijkheid ligt bij de Stuurgroep Bovenrivieren. De uitvoeringsprojecten doorlopen een eigen programmering. Wel wordt gekeken op welke wijze maatregelen in het kader van rivierverruiming kansen bieden voor meekoppeling met andere functies, zodat een integrale ruimtelijke kwaliteit ontstaat. Bijvoorbeeld: herinrichting van een dorpsfront aan de rivier of inrichting recreatieve plekken en routes. De provincie Gelderland zorgt voor een goede afstemming tussen stuurgroep en streekcommissie.

Natuurgebiedsplan Rivierengebied

Het Natuurgebiedsplan voor het Rivierengebied dient als toetsingskader voor de Subsidieregeling Natuurbeheer en de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer. Deze regelingen worden uitgevoerd door LASER en maken dus geen deel uit van het gebiedsprogramma. Vanwege de directe relatie met plattelandsontwikkeling en met name de versterking van de relatie stad-land is een goede afstemming noodzakelijk.

Proeftuin Kwaliteitsimpuls Landschap

In het kader van de rijksnota 'Natuur voor Mensen, mensen voor natuur' is het gebied Groesbeek-Ooijpolder aangewezen als een 'Proeftuin Kwaliteitsimpuls landschap'. Voor het gebied is een landschapsontwikkelingsplan opgesteld. De proeftuin wordt de komende jaren voortgezet als een landelijk pilotproject Groene Diensten.

Nationaal Landschap en Belvedere

In de Nota Ruimte is het gehele Rivierengebied ten westen van de A50 vanwege de grote concentratie aan cultuurhistorische en landschappelijke waarden aangewezen als een Nationaal Landschap. Het Land van Maas en Waal en de Ooijpolder-Millingervaard zijn aangewezen als Belvederegebied.

1.4 Grensoverschrijdende samenwerking

De oostelijke grens van het Rivierengebied grenst aan Duitsland. Het Rivierengebied zet zich qua landschap en functioneren nagenoeg naadloos voort over de rijksgrens in Duitsland. Waterbeheer, natuur en landschap en recreatie kunnen in feite niet anders dan in samenhang met het bovenstroomse Duitsland worden beschouwd. Op een groot aantal terreinen is sprake van samenwerking. Zo wordt er bijvoorbeeld in het grensoverschrijdende Strategisch Groenproject de Gelderse Poort samengewerkt met Duitsland. Dit geldt ook binnen het verband van de Euregio en de Regio Rijn Waal. De streekcommissie wil deze grensoverschrijdende samenwerking intensiveren vanwege de meerwaarde voor het realiseren van doelen, bijvoorbeeld op het vlak van recreatie en toerisme of landschaps- en natuurontwikkeling.

1.5 Leeswijzer

In dit hoofdstuk is het kader van de rol van de streekcommissie uiteen gezet. In hoofdstuk 2 gaan wij in op de actuele ontwikkelingen. Hoofdstuk 3 gaat in op de ambitie van de streekcommissie. Per thema wordt deze ambitie in hoofdstuk 4 verder uitgewerkt in een aantal speerpunten. Hoofdstuk 5 geeft aan op welke wijze wij deze ambities waar willen maken.

2. Rivierengebied Oost: het stadse land

2.1 Rivierengebied Oost: Waar stad en land elkaar ontmoeten

Het Rivierengebied Oost wordt landschappelijk sterk bepaald door de Maas en de zich in Waal, Neder-Rijn en IJssel opsplitsende Rijn. Het oostelijke deel wordt omzoomd door beboste stuwwallen. De rivieren hebben zich in de loop van de tijd herhaalde malen verlegd. Op deze manier is er een complex en uniek rivierenlandschap ontstaan van open komgronden, oeverwallen, oude rivierstrangen, uiterwaarden en een netwerk van dijken.

Binnen dit unieke rivierenlandschap nemen het stedelijk gebied van Arnhem en Nijmegen en de omliggende groeigemeenten een centrale plaats in (het KAN-gebied). In het buitengebied neemt de verstedelijking verder toe (onder andere de VINEX-locaties Schuytgraaf, Rijkerswoerd, Westeraam, Klein Rome en Waalsprong) waardoor stad en land steeds meer met elkaar verweven raken. Een belangrijk deel van de Overbetuwe kan dan ook worden gekenschetst als een stedelijk uitloopgebied.

Het Rivierengebied Oost heeft een belangrijke knooppuntfunctie, die varieert van het regionale tot het internationale niveau. Deze knooppuntfunctie is duidelijk zichtbaar in de intensieve infrastructuur die het gebied doorsnijdt (bijvoorbeeld A50, A73, A15, de Waal en de toekomstige Betuwelijn). Daarnaast is er een toename van direct aan deze infrastructuur gekoppelde activiteiten (bedrijventerreinen, distributiecentra, kantoorcomplexen enz.). De infrastructuur doet niet alleen een aanslag op de omgevingskwaliteit maar zorgt ook voor de nodige barrières in het gebied.

Kaart 1. Overzichtskaart Rivierengebied Oost

Topografische kaart invoegen

2.2 Landbouw

De grondgebonden landbouw is en blijft ook in de toekomst een beeldbepalende factor voor het Rivierengebied. Het aantal bedrijven zal de komende jaren verder afnemen. Daarentegen zal door verbreding de variatie in de bedrijfstypen toenemen en zal de bedrijfsomvang van de resterende bedrijven toenemen. Naast specialistische bedrijven (melkveehouderij, glastuinbouw en boomkwekerijen) is er een scala aan bedrijven met verschillende vormen van agrarische en niet-

agrarische nevenactiviteiten. De landbouw staat echter sterk onder druk. De afgelopen jaren zijn al veel bedrijven beëindigd. Deze ontwikkeling zal zich de komende jaren versterkt doorzetten waardoor een groot aantal agrarische bedrijfsgebouwen hun functie zal verliezen. Bovendien zullen jonge agrarische ondernemers die stoppen, moeten omzien naar nieuwe vormen van inkomsten. Door de verstedelijking, aanleg van infrastructuur en bedrijventerreinen is de gronddruk in het gebied hoog en werpt op veel plaatsen beperkingen op voor de ontwikkeling van de landbouw. Een extra gronddruk zal mogelijk ook worden veroorzaakt wanneer in het kader van Ruimte voor de Rivier, de ontwikkeling van de EHS en regionale groenprojecten het areaal landbouwgronden zal afnemen.

De sterke verweving van landelijk en stedelijk gebied biedt ook kansen voor de landbouw. Door de nabijheid van grote stedelijke concentraties (KAN-gebied, Emmerich en Kleve) zijn er goede mogelijkheden voor verbreding of specialisatie. Dit geldt met name op het vlak van recreatie en bijzondere producten en diensten (nicheproducten, regionale vermarkting) die regionaal kunnen worden afgezet.

De glastuinbouw is grotendeels geconcentreerd in de gemeente Lingewaard (Bemmel/Huissen) waar de projectlocatie Bergerden de glastuinbouw de komende jaren ruimte biedt voor groei en verdere concentratie.

De landbouw zal de komende jaren minder milieubelastend moeten worden. In Rivierengebied Oost geldt dit met name met betrekking tot de oppervlaktewaterkwaliteit en ontlasting van gevoelige gebieden (waterwingebieden en kwetsbare natuurgebieden).

Kaart 2. Landbouw in Rivierengebied Oost

Landinrichtingsgebieden Glastuinbouwbedrijven Verzuringsgevoelige EHS .....
--

2.3 Natuur

De natuur in Rivierengebied Oost is uitzonderlijk rijk en divers. De uiterwaarden en de open komgebieden zijn met name in het Gelderse Poort-gebied van internationale betekenis voor trekvogels en overwinterende ganzen (vogelrichtlijng gebied). Het gebied is tevens rijk aan bijzondere moerasvogels en aan rivieren en moerassen gebonden insecten (rode lijstsoorten). Verspreid in het gebied komen botanisch rijk ontwikkelde hellingbossen, schraallanden en stroomdalvegetaties voor. De goed ontwikkelde oude en nieuwe rivierduinen (respectievelijk Hatert en Millingen) zijn landschappelijk en ecologisch van bijzondere waarde. Belangrijke

natuurkernen in het Rivierengebied zijn daarnaast Het Rijk van Nijmegen, de Overasseltse Vennen, de Bruuk en de Linge.

2.4 Landschap en cultuurhistorie

De combinatie van rivieren en stuwwallen is voor Nederlandse begrippen spectaculair. In de Nota Ruimte wordt overwogen het Rivierengebied ten westen van de A50 aan te wijzen als een Nationaal Landschap. Het Rivierengebied heeft niet alleen een bijzondere landschappelijke waarde maar kent tevens een rijke cultuurhistorie. De mens was reeds vroeg in het Rivierengebied actief en heeft door de geschiedenis heen markante sporen achtergelaten. Naast de diverse verdedigingswerken tegen het water (bijvoorbeeld boerderijterpen, dijkstructuren en ingenieuze waterverdeelwerken), wordt het Rivierengebied ook gekenmerkt door verdedigingswerken tegen vijandelijke machten (Limes, kastelen, forten en waterlinies). De nota Belvedere onderstreept de hoge landschappelijke-, natuur- en cultuurhistorische waarden door zowel het Land van Maas en Waal als de Ooijpolder-Millingerwaard als Belvederegebieden aan te wijzen. De bedoeling is om cultuurhistorische waarden te versterken, niet alleen door restauratie, maar ook door herbestemming en koppeling met andere functies, zoals recreatie en toerisme.

Het provinciale cultuurhistorische beleid is vastgelegd in de nota Belvoir. Speerpunten van dit beleid zijn het inzichtelijk maken en duurzaam behouden van de cultuurhistorische waarden, het integreren van de cultuurhistorie in de planvorming, versterking van de cultuurhistorische bijdrage aan de economie en het vergroten van het cultuurhistorisch besef.

Kaart 3. Natuur, landschap en cultuurhistorie in Rivierengebied Oost

Bestaand bos en natuur
Parels
EHS
EVZ
Vogel- en habitatrichtlijngebieden
Historische steden
.....

2.5 Waterbeheer

De meest belangrijke en richtinggevende beleidsdocumenten op het vlak van waterbeheer zijn de Europese Kaderrichtlijn Water en de Europese Nitraatrichtlijn. De Kaderrichtlijn heeft als doelstelling het bereiken van een goede chemische, ecologische en kwantitatieve toestand in grond- en oppervlaktewateren in 2015-2027. De nitraatrichtlijn schrijft vanaf 2003 een maximale nitraatconcentratie van 50 mg nitraat per liter in het bovenste grondwater voor.

Het nationale beleid is vastgelegd in het Nationaal Bestuursakkoord Water. In het landelijk gebied zal met name de landbouw als grootste grondgebruiker hiervan de consequenties ondervinden. Enerzijds moet grond beschikbaar komen voor waterberging, anderzijds moet de landbouw schoner produceren. Zowel de Kaderrichtlijn als de Nitraatrichtlijn leveren een verdere druk op naar extensivering van de landbouw. Een verdere uitwerking van het Nationaal Bestuursakkoord Water vindt plaats in de (deel-)stroomgebiedsvisionen waarin de wateropgaven tot 2050 worden geformuleerd.

Doorwerking van Ruimte voor de Rivieren zal vergaande consequenties hebben voor het Rivierengebied, direct in de uiterwaarden maar ook indirect in het binnendijks gebied. De afname van het landbouwareaal in de uiterwaarden zal immers de gronddruk binnendijks verder verhogen.

Kaart 4. Waterbeheer in Rivierengebied Oost

Kaart invoegen

2.6 Recreatie en toerisme

Kernkwaliteiten van het buitengebied zijn rust en ruimte, afwisseling in de landschappen, kronkelende dijken, wielen en weteringen en specifieke cultuurhistorische kwaliteiten. Deze kernkwaliteiten zijn op zich weer een belangrijke basis voor de recreatie. De recreatie en toerisme sector is een van de sterkst groeiende sectoren in het Rivierengebied en daarmee van een niet te onderschatten economisch belang. Deze economische betekenis kan de komende jaren nog verder toenemen wanneer de aanwezige potenties verder worden benut.

De potenties van het Rivierengebied voor recreatie en toerisme zijn groot vanwege de centrale ligging (dagrecreanten: bewoners uit de KAN-regio) en de recreatieve kernkwaliteiten.

De belangrijkste recreatieve kernkwaliteiten van het Rivierengebied zijn:

- Uniek rivierenlandschap en stuwwallen
- Rust en ruimte
- Fruit en bloesem (met name Betuwe en Land van Maas en Waal)
- Water
- Cultuurhistorie
- Karakteristieke stadjes en dorpen (onder andere Batenburg, Beek en Huisen)
- Natuur

Het bijzondere landschap, de cultuurhistorie en de rijke natuur heeft een grote toeristisch-recreatieve potentie. Met name de Gelderse Poort en het Rijk van Nijmegen hebben de natuur- en rust zoekende recreant veel te bieden. In de Ooijpolder met de Millingerwaard is de natuurtoerist inmiddels een economische factor van betekenis. Grootschalige intensieve water- en verblijfsrecreatie is in de Byland bij Lobith aan te treffen. De nabijheid van de stad biedt ook extra mogelijkheden voor combinaties van landelijke recreatie (natuur en landschap, landgoederen, buitenplaatsen en kastelen) en stedelijke recreatie (bijvoorbeeld cultuur en musea).

2.7 Versterking economische dragers

Versterking van de economische draagkracht van het landelijk gebied is een belangrijke voorwaarde voor het behoud van de leefbaarheid of vitaliteit. Behoeftte aan diversificatie is ook noodzakelijk omdat het economisch belang en ook de werkgelegenheid in de landbouw de komende jaren verder zal afnemen. Versterking van economische dragers kan betrekking hebben op verbredingsactiviteiten binnen de landbouw (bewerking/verwerking en verkoop van agrarische producten, het leveren van specifieke groene en of blauwe diensten). Daarnaast zullen op landbouwbedrijven niet aan de landbouw gerelateerde nevenactiviteiten worden ontwikkeld (bijvoorbeeld landbouw en zorg en agrotourisme). Daarnaast kent het landelijk gebied nog een breed scala van economische activiteiten waaraan ontwikkelingsmogelijkheden moeten worden geboden die passen binnen de aard en schaal van de omgeving. Een belangrijke uitdaging voor de komende jaren is het economisch herbenutten van de vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen.

2.8 Leefbaarheid

De bevolkingssamenstelling op het platteland verandert, en daarmee ook de sociale verbanden of cohesie. Concreet spelen er verschillende maatschappelijke ontwikkelingen die hun invloed doen gelden op de kleine kernen:

- *Vergrijzing*: dit stelt extra eisen aan het voorzieningenniveau (bijvoorbeeld welzijnsvoorzieningen) en de bereikbaarheid van de omliggende grotere kernen.
- *Ontgroening (wegtrekken van jongeren)*: dit kan ertoe leiden dat de kritische massa voor een aantal voorzieningen en verenigingen vermindert.
- *Toename automobiliteit*: automobiliteit zal naar verwachting alleen maar toenemen en de overlevingskansen van een aantal voorzieningen ter plekke onder druk zetten. Deze toename leidt eveneens tot een toename in de geluidsbelasting en verslechtering van de verkeersveiligheid.
- *Schaalvergroting*: bovenstaand verschijnsel wordt versterkt door schaalvergroting. Bekende voorbeelden zijn de kruidenier die het aflegt tegen de supermarkt in een grotere kern of de basisschool die een minimum aantal leerlingen moet hebben.

De aandacht richt zich zowel op de 'harde' sociale infrastructuur als op de 'zachte'. De eerste behelst de kwaliteit van de voorzieningen en het toerusten van de voorzieningen op de maatschappelijke vraag. De tweede betreft het stimuleren en faciliteren van betrokkenheid van burgers bij hun eigen leefomgeving om zodoende het landelijke gebied 'levend' te houden.

Een ander aspect van leefbaarheid is de kwaliteit maar ook de veiligheid van de woonomgeving. Het gaat hier met name om stank-, geluids- en lichthinder; de verkeersveiligheid en de sociale veiligheid in het landelijk gebied.

3. Ambities van de Streekcommissie

3.1 Ambitie van de Streekcommissie: de relatie stad-land

De Streekcommissie van Rivierengebied Oost staat voor een beheerste en selectieve benutting van de economische mogelijkheden van het landelijk gebied in balans met behoud en ontwikkeling van de ecologische kwaliteiten. Belangrijke aandachtspunten hierbij zijn de versterking van de relatie stad-land en de economische benutting daarvan. Daarnaast wil de streekcommissie extra aandacht geven aan communicatie en bewustwording om de gewenste activiteiten ook daadwerkelijk van de grond te krijgen.

De relatie stad-land

De streekcommissie richt zich de komende jaren primair op de versterking van de relatie stad-land. De landschappelijke kwaliteiten van het buitengebied dragen enerzijds bij aan een aantrekkelijke woon-, leef- en werkomgeving. Anderzijds worden de landschappelijke kwaliteiten benut bij de versterking van de plattelandseconomie (onder andere verbreding van de landbouw, recreatie, toerisme en diversificatie van de economie). Versterking van de relatie stad-land levert tegelijkertijd een impuls aan de ecologische kwaliteiten van het gebied en levert een economische meerwaarde voor de plattelandseconomie.

Communicatie en bewustwording

Voor de uitvoering van het gebiedsgerichte beleid voor plattelandsontwikkeling is het activeren van de organisaties, bedrijven en individuele burgers een belangrijke schakel. Activiteiten zullen alleen dan van de grond komen als er in het veld initiatieven worden genomen en wanneer er draagvlak voor de activiteiten bestaat. In het Rivierengebied zal de komende jaren extra energie worden gestoken in communicatie en bewustwording. De streekcommissie is eveneens een afstemmingsplatform voor partijen om ontwikkelingen op een regionaal, grensoverschrijdend en sectoroverschrijdend schaalniveau af te stemmen, om daarmee deze ontwikkelingen mogelijk te maken en zoveel mogelijk te zoeken naar integraliteit en synergie.

De inzet van de Streekcommissie richt zich met name op:

- Het stimuleren en ondersteunen van samenwerking/samenwerkingsverbanden op regionaal niveau, dat wil zeggen het bij elkaar brengen van mensen, middelen en mogelijkheden zodat uitvoeringsgerichte projecten worden ontwikkeld en uitgevoerd, die een daadwerkelijke en zichtbare bijdrage leveren aan de plattelandsontwikkeling.
- Het faciliteren van processen waardoor partijen in het Rivierengebied Oost tot overeenstemming komen en ideeën ontwikkelen.
- Het uitwisselen van ervaringen binnen de Streekcommissie.

- Het ondersteunen van vernieuwende initiatieven, dat wil zeggen niet méér van hetzelfde, maar juist het ondersteunen van innovatieve projecten die een groot voorbeeld- of spin-off effect hebben.
- Het stimuleren en ondersteunen van de uitvoering van projecten.
- Het leggen van verbanden zodat projecten integraal worden uitgewerkt en uitgevoerd.
- Het signaleren en agenderen van knelpunten met betrekking tot de uitvoering bij de betreffende bestuurlijke gremia of bestuursorganen.

Voor de Streekcommissie is plattelandsontwikkeling een dynamisch proces waarvan de kwaliteit en de duurzaamheid in sterke mate bepalend zijn voor de uiteindelijke inhoudelijke resultaten. Daarom zal de Streekcommissie veel aandacht geven aan het proces. Inhoudelijk geeft de Streekcommissie prioriteiten aan projecten die:

- Integraal zijn (meerdere doelen dienen).
- Een groot spin-off effect hebben (voorbeeldfunctie).
- Innovatief zijn.
- Het algemeen belang dienen.
- Een meerwaarde bieden voor het rivierenland.

Daarbij zullen ontwikkelingen die in het kader van de streekcommissie worden gestimuleerd, nauw worden afgestemd met ontwikkelingen die in het kader van andere ontwikkelingen (zie hoofdstuk 2) plaatsvinden.

4. Speerpunten voor Rivierengebied Oost

In dit hoofdstuk beschrijft de streekcommissie per thema de speerpunten voor de uitvoering voor de komende jaren.

4.1 Communicatie en bewustwording

Versterken relatie stad-land

Voor de streekcommissie is het versterken van de relatie stad-land en het economisch benutten van deze relatie het leidende thema. Het gaat hierbij onder andere om het onder de aandacht brengen van de recreatieve mogelijkheden van het buitengebied (het ommeland) bij de stedelijke bewoners. En omgekeerd, om de agrarische en niet-agrarische plattelandondernemers in contact te brengen met de stedeling voor de afzet van (plattelands)producten en –diensten met als doel het versterken en ontwikkelen van de regionale economie.

Grensoverschrijdende samenwerking

Het Rivierengebied Oost zet zich in oostelijke richting qua landschap en functioneren nagenoeg naadloos voort over de rijksgrens in Duitsland. Waterbeheer, natuur en landschap en recreatie kunnen in feite niet anders dan in samenhang met het bovenstrooms Duitsland worden beschouwd. In de ogen van de streekcommissie moet de grensoverschrijdende samenwerking met Duitsland worden versterkt. Samenwerking of afstemming is onder andere gewenst op het vlak van recreatie en toerisme (bijvoorbeeld doorgaande routestructuren en gezamenlijke promotie). Bovendien vormt Duitsland een potentiële markt voor de diverse producten uit Rivierengebied Oost. De streekcommissie onderkent echter dat samenwerking vaak lastig is omdat er voor de diverse bestuurlijke gremia geen directe counterpart bestaat in Duitsland.

In nog sterkere mate geldt deze samenwerking met het westelijk Rivierengebied. De grens tussen het oostelijke en westelijke Rivierengebied is immers arbitrair.

Creëren van kennis en draagvlak

Binnen het thema communicatie en bewustwording worden projecten gestimuleerd die kennis en draagvlak over het gebiedsgerichte plattelandsbeleid vergroten en samenwerking en participatie in uitvoeringsgerichte activiteiten stimuleren. De projecten binnen dit thema dienen de uitvoering van het beleid van andere thema's te ondersteunen en te versterken. Activiteiten zijn gericht op het vergroten van kennis en draagvlak voor het plattelandsontwikkelingsbeleid. Hierbij wordt gedacht aan voorlichtingsactiviteiten, nieuwsbrieven, opleidingsprogramma's, enzovoort.

Samenwerking en netwerkvorming

Door samenwerking en netwerkvorming worden mensen, middelen en mogelijkheden gebundeld, zodat innovatieve activiteiten/ideeën ontstaan of activiteiten worden uitgevoerd waarvoor anders geen middelen beschikbaar waren. Een voorbeeld van samenwerking en netwerkvorming is een Platform Buitengebied waar maatschappelijke partijen, verschillende sectoren en de gemeente of enkele gemeenten elkaar treffen. Oprichten van dergelijke fora is gewenst omdat plattelandsontwikkeling een doorgaand proces is dat vraagt om doorgaand overleg, begeleiding en afstemming maar ook vanwege de vervlechting van functies in het buitengebied. Lokale platforms dienen ook als koepel waar concrete projecten worden uitgewerkt en uitgevoerd. Naast lokale samenwerking is een verdere versterking van de sectorale samenwerking van belang in de landbouw en de recreatief-toeristische sector. In het versterken van samenwerking en netwerkvorming is een belangrijke rol weggelegd voor gebiedsmakelaars die door gebiedskennis optimaal kunnen 'makelen en schakelen' en waarmee ideeën daadwerkelijk tot uitvoering kunnen komen.

4.2 Landbouw

Versterking en verbreding economisch draagvlak

De bedrijfsvoering van veel landbouwbedrijven in het Rivierengebied zal de komende jaren verbreed en versterkt moeten worden omdat de primaire productie in veel gevallen onvoldoende rendabel is. Grofweg kunnen vier strategieën worden onderscheiden:

1. gespecialiseerde productie voor de verwerkende industrie;
2. agrarische producten met een hogere toegevoegde waarde (bijvoorbeeld streekproducten, nicheproducten en verwerking op eigen bedrijf);
3. neveninkomsten uit andere activiteiten (verkoop aan huis, bezorgdienst voor (ecologische) producten, agrarisch natuurbeheer, blauw-groene diensten, zorgboerderij, minicamping);
4. parttime bedrijf/hobbybedrijf.

Er wordt gestreefd naar het behoud van diversiteit in bedrijfstypen, aangezien elk type (groeier, verbreder, hobbyboer) zijn eigen karakteristieke bijdrage levert aan het landschap en de regionale economie.

Hoewel iedere boer of tuinder op basis van zijn eigen bedrijfsvoering en interesses zal bekijken welk spoor het beste bij hem/haar past, is stimulering en ondersteuning van verbredingsactiviteiten van belang om ideeën om te zetten tot daadwerkelijke verbreding. Een specifieke uitdaging voor Rivierengebied Oost is het benutten van de vragen en behoeften die in de stedelijke omgeving bestaan met betrekking tot het omliggende buitengebied. Hierbij kan worden gedacht aan:

- het instellen van een kennis- of informatiebank waar reeds opgedane ervaringen inzichtelijk worden gemaakt en eventueel worden voorzien van een individueel advies;

- de opzet van gezamenlijke studiegroepen of het stimuleren van nieuwe samenwerkingsvormen gericht op:
  - verbreding en versterking van de landbouw;
  - imagoverbetering en marktverbreding;
  - voedselveiligheid;
  - ketenversterking en product vernieuwing;
  - gebruik en productie van duurzame energie;
  - kennisoverdracht en innovatie.

In het bijzonder bij verbreding kunnen agrarische en niet-agrarische functies verweven raken. Gemeenten onderkennen dit verschijnsel en faciliteren het zo goed mogelijk via het ruimtelijke ordeningsbeleid. Verweving mag de bedrijfsvoering van naburige agrarische bedrijven echter niet belemmeren.

De streekcommissie zal zich met name voor activiteiten die gericht zijn op een maximale benutting van het omliggende stedelijk gebied als afnemer van regionale plattelandsproducten en –diensten.

Verlagen milieubelasting

Het belangrijkste milieuprobleem dat door de grondgebonden plantaardige landbouw wordt veroorzaakt is de vervuiling van oppervlakte- en grondwater door het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in vooral de fruit- en boomteelt. Dit is vooral van belang in de drinkwaterwingebieden. Voor de glastuinbouw is extra aandacht nodig voor milieuzorg op het vlak van gewasbeschermingsmiddelen, waterkwaliteit, nutriënten en licht.

Stimuleren nieuwe samenwerkingsvormen en afzetstructuren

Samenwerkingsverbanden zijn gericht op de reguliere landbouw en op een verbreding van de landbouw in een verstedelijkte omgeving. Resultaten van deze samenwerkingsverbanden zijn onder andere ketenprojecten, ontwikkeling en vermarkting van streek- of nicheproducten, biologische producten, versterking plattelandsondernemersschap waarbij allerlei andere functies een rol spelen (zie ook hoofdstuk 2 onder samenwerking en netwerkvorming). Nieuwe samenwerkingsvormen moeten ook nadrukkelijk leiden tot verbetering van de bedrijfsresultaten of een betere landschappelijke inpassing van bedrijven en terugdringen van de milieubelasting (bijvoorbeeld een gezamenlijke aanpak in Bergerden en het glastuinbouw herstructureringsgebied Huissen-Angerden).

Glastuinbouwprojectlocatie Bergerden

Rond Bergerden wordt een projectlocatie voor glastuinbouw met een omvang van 350 ha gecreëerd. Deze is als nieuwe locatie bedoeld voor de opvang van glastuinbouw die verdwijnt door uitbreidingen in het KAN-gebied en tuinders die uit het Westland verplaatst worden. Voor de streekcommissie heeft vooral een goede landschappelijke inpassing de aandacht. Inrichting, waterverbruik, milieuvorzieningen enz. zijn hier immers al aan strenge randvoorwaarden gebonden.

Arbeidsbemiddeling voor (parttime) boeren

Bij boeren bestaat behoefte aan een baan buitenshuis ter ondersteuning van het gezinsinkomen dat met het bedrijf wordt gerealiseerd of vanwege het vroegtijdig beëindigen van de agrarische bedrijvigheid. Boeren hebben echter specifieke kwaliteiten die via reguliere arbeidsbemiddeling en regulier uitzendwerk onvoldoende onderkend worden en daardoor op de arbeidsmarkt onvoldoende worden gehonoreerd.

4.3 Natuur

In 2018 is de ecologische hoofdstructuur gerealiseerd

Het landelijke beleid is erop gericht om in 2018 de volledige EHS inclusief de ecologische verbindingzones te hebben gerealiseerd. De speerpunten voor natuurontwikkeling liggen in de uiterwaarden langs Rijn, Waal en Maas en richten zich met name op riviergebonden natuurtypen als nevengeulen, rivierduinen en oobossen en op schaalvergroting van bestaande moerassen en andere natuurgebieden. In grote delen van de uiterwaarden wordt verweving met extensieve vormen van landbouw en recreatie nagestreefd. In de uiterwaarden wordt agrarisch natuurbeheer in de vorm van extensieve begrazing gestimuleerd.

Grootschalige natuurontwikkeling vindt vooral plaats in de Gelderse Poort. De doelen voor het Strategische Groenproject zijn vastgelegd in de Ontwikkelingsvisie De Gelderse Poort. Realisatie van de doelen zal voor een belangrijk deel plaatsvinden door de Landinrichtingsprojecten Land van Maas en Waal, de Ooijpolder, Gelderse Poort, Over-Betuwe-Oost en Groesbeek.

De streekcommissie zet zich vooral in voor de realisatie van de EHS en de prioritaire ecologische verbindingzones en de versterking van de ecologische samenhang, bijvoorbeeld tussen de Nijmeegse Stuwwal, Mokerheide en Reichswald (plan Ketelwoud).

In 2018 zijn de natuurwaarden duurzaam veiliggesteld

In 2018 zijn alle bestaande natuurwaarden in het Rivierengebied op een zodanige wijze ruimtelijk ingepast en beheerd dat een duurzaam behoud mogelijk is. Dit wil zeggen dat de natuurwaarden gewaarborgd zijn door een optimale hydrologie (onder andere verdrogingsbestrijding en herstel kwel) en waterkwaliteit. Voor de prioritair te beschermen soorten waarvoor het Rivierengebied een belangrijke rol speelt moeten in 2015 alle voorzieningen zijn getroffen die onderdeel uitmaken van een soortenbeschermingsplan. Bloemrijke dijken zijn belangrijke schakels in de recreatieve routestructuren. Binnendijks zijn vooral de kwelrijke kommen en slootkanten waardevol als habitat voor weide- en moerasvogels.

Agrarisch en particulier natuurbeheer

De opgave voor de landbouw ligt hier in het instandhouden van kwetsbare cultuurlandschappen waar natuur- en landschappelijke waarden worden beschermd. Weidevogels zijn bijvoorbeeld een product van een bepaalde manier van boeren. Daarnaast beoogt het concept 'groene diensten' het stimuleren van (beheers) activiteiten door agrariërs en niet-agrariërs op het terrein van natuur, landschap, waterbeheer en toegankelijkheid van het landelijke gebied. Deze diensten zijn gericht op het realiseren van maatschappelijke wensen die verder gaan dan wat van ondernemers in de reguliere praktijk mag worden verwacht. Een adequate beloning voor deze diensten is dan ook op zijn plaats. In de uitvoering spelen verenigingen voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer een belangrijke rol. Zij dragen onder andere zorg voor de coördinatie/afstemming en integratie van de uitvoering. De streekcommissie zal een verdere ontwikkeling en professionalisering van particulier en agrarisch natuurbeheer stimuleren.

Nieuwe landgoederen

Voor de realisatie van de EHS kan gebruik gemaakt worden van de aanleg van nieuwe landgoederen. Doordat er bij een nieuw landgoed nieuwe natuur dient te worden gerealiseerd kan dit een versterking van de EHS betekenen. Door de mogelijkheid van de bouw van een nieuw huis kan zowel de aanleg van een deel van de EHS als het onderhoud budget neutraal geschieden. Bestaande agrarische structuren mogen niet aangetast worden.

4.4 Landschap en cultuurhistorie

Verbetering recreatieve toegankelijkheid van het landschap

Met de verbetering van de recreatieve toegankelijkheid wordt een aantal doelen gediend. De mogelijkheden voor de burger om van het landschap te genieten worden vergroot. De kwaliteit van het toeristisch-recreatieve product Rivierenlandschap krijgt een impuls. De landschapsstructuur wordt versterkt en bovendien bevordert toegankelijkheid de directe relatie tussen producent en consument. Het landschappelijke netwerk vormt daarmee deels de feitelijke infrastructuur voor een verbreding van de plattelandseconomie. Vergroting van de toegankelijkheid is ook een belangrijk item in de pilot Groene Diensten die de komende jaren in Groesbeek en de Ooijpolder wordt uitgevoerd.

Landschappelijke versterking relatie stad-land

De streekcommissie wil de stad-land relatie ook zichtbaar vorm geven in een betere aansluiting van de routestructuren in het buitengebied op de routestructuren vanuit het stedelijk gebied. Ook worden in het buitengebied recreatieve 'ommetjes' aangelegd voor recreatie van de eigen bewoners. Voor de versterking van de relatie stad-land legt de streekcommissie waar het om landschap gaat, vooral de accenten op de ontwikkeling van het Park Overbetuwe en de Woerdt en op wat langere termijn het Beuningse Veld.

Behoud van het streekeigen agrarisch cultuurlandschap

Door ruimtelijke ontwikkelingen van de laatste jaren, zoals toename areaal natuurgebieden en een toenemende verstedelijking en ontwikkeling van bedrijventerreinen is de druk op het almaar kleiner wordende agrarisch cultuurlandschap groter geworden. De streekcommissie zet zich in voor het behoud en een versterking van het agrarische cultuurlandschap. Het is juist dit gevarieerde agrarische cultuurlandschap dat in combinatie met de aanwezige natuur en het water, het gebied uniek en aantrekkelijk maakt voor recreanten.

Het Rivierengebied kent een aantal kenmerkende streekeigen landschapsbeelden die gedurende een lange historie zijn gevormd of ontstaan. De streekcommissie wil een aantal van deze streekeigen elementen ontwikkelen en veiligstellen. Hierbij wordt gedacht aan delen van de stuwwal, wielen, kades, eendenkooien en de heggen in de Ooijpolder, maar ook aan cultuurhistorische elementen zoals waterstaatswerken, kastelen, bijzondere dorpsgezichten en relictten van de baksteenproductie.

Herstel en behoud ruimtelijke kwaliteit

In het Rivierengebied hebben zich de laatste decennia een aantal landschappelijk minder gewenste ontwikkelingen voorgedaan. Het kan hierbij gaan om verrommelde terreinen of industriële of andere bedrijfsmatige activiteiten die qua schaal en ligging ongewenst zijn. De aanpak kan zijn gericht op een duurzame landschappelijke inpassing tot een volledige transformatie waarbij de toekomstig gewenste gebruiksfunctie het uitgangspunt is.

Nieuwe glastuinbouwbedrijven worden geconcentreerd op de locatie Bergerden. Deze tuinbouwlocatie is duurzaam ingericht en landschappelijk ingepast. Nieuwvestiging van solitaire kassen komt niet meer voor.

De historische herkenbaarheid van het landschap is vergroot

Het rivierenlandschap kenmerkt zich door een gevarieerde gelaagdheid met daarin veel sporen van historisch grondgebruik, rivierkundige ingrepen en de natuurlijke dynamiek van de rivieren. De historische herkenbaarheid (leesbaarheid) en het landschapsbeeld zijn in 2015 sterk vergroot.

De historische betekenis van het rivierenlandschap is herkenbaar

In het Rivierengebied zijn in de loop der geschiedenis diverse militaire verdedigingslijnes ontwikkeld en weer verloren gegaan. Het streven is om zowel de Romeinse noordgrens (de 'Limes'), als de Grebbelinie herkenbaar te houden in het rivierenlandschap. Dit kan onder andere gebeuren door het handhaven/herstellen van de kenmerkende openheid van de schootsvelden en inundatievelden.

Een tweede belangrijke historische component in het rivierenlandschap is de baksteenindustrie. Hierbij worden historische elementen als tunnelovens, tasvelden, spoorbaantjes enz. hersteld en gehandhaafd.

4.5 Waterbeheer

Vergroten toeristisch-recreatief medegebruik van water

Om de belevingswaarde van het landschap nog verder te vergroten streeft de streekcommissie naar toeristisch-recreatief medegebruik van het water. Dit geldt zowel voor bestaande wateren als bijvoorbeeld het water in het nog te ontwikkelen Park Overbetuwe.

Het risico op wateroverlast binnendijks is minimaal

Perioden met intensieve neerslag of langdurige hoge rivierstanden mogen in de toekomst niet leiden tot overlast in binnendijkse gebieden. Dit betekent dat er binnendijks voldoende bergingscapaciteit gerealiseerd dient te worden in de vorm van een samenhangend stelsel voor opvang, berging en afvoer van water. De benodigde capaciteit kan deels gevonden worden in verbreding van watergangen, eventueel gecombineerd met de aanleg van ecologische verbindingzones en natuurvriendelijke oevers. Daarnaast is extra waterbergingsruimte nodig. Hierbij kan worden gedacht aan waterberging op landbouwbedrijven met name op de komgronden (blauwe diensten). Waterberging kan op landbouwbedrijven ook worden gecombineerd met natuurontwikkeling (groen-blauwe diensten). Groene en blauwe diensten worden de komende jaren in een aantal pilotprojecten vorm en inhoud gegeven. Uitgangspunt voor voorkomen van wateroverlast is water vasthouden-bergen-afvoeren. Daarvoor zijn aanpassingen in de waterhuishouding nodig, zoals meer ruimte voor het opvangen van piekafvoeren.

Bergen van water op het maaiveld

Naast het vasthouden van water is ook retentie nodig. Hiervoor zijn waterbergingsgebieden nodig waar het water tijdelijk kan worden 'geparkeerd' tijdens perioden van intensieve neerslag. Met name de lager gelegen komgebieden die voornamelijk in gebruik zijn als grasland en weinig bebouwing hebben, komen hiervoor in principe in aanmerking. De streekcommissie wil aan de hand van onderzoek of pilots de mogelijkheden verkennen van blauwe diensten.

De waterhuishouding van alle natuurgebieden is gegarandeerd

Alle waardevolle ecologische wateren zijn in 2015 afdoende beschermd. De waterhuishouding is zowel kwalitatief als kwantitatief afgestemd op de gewenste ecologische condities. Locaties met kwelafhankelijke natuur zijn veiliggesteld. Bijzondere aandacht gaat hierbij uit naar de veiligstelling van de natuurwaarden zoals bijvoorbeeld in de Bruuk.

De waterwinningsfunctie in het Rivierengebied is duurzaam veiliggesteld

In de waterwingebieden dient de milieukwaliteit strikt te worden gehandhaafd en waar mogelijk te worden verbeterd. Binnen de 25 jaarszone wordt verontreiniging van grondwater voorkomen. In drinkwaterwingebieden worden biologische land-

bouw en eventuele andere vormen van landbouw (Goede Landbouwpraktijk) gestimuleerd, eventueel uitgewerkt in de vorm van blauwe diensten.

Verbetering kwaliteit grond- en oppervlaktewater

De verbetering van de waterkwaliteit wordt vooral gerealiseerd door de aanpak van diffuse bronnen (vermindering van het gebruik van bestrijdingsmiddelen door de landbouw en gemeenten en opschonen waterbodems). Daarnaast worden ongezuiverde lozingen gesaneerd. Het waterschap geeft in het Integraal Waterbeheersplan Gelders Rivierengebied als doel dat het oppervlaktewater in 2010 ecologisch gezond is en voldoet aan de MTR-normen (Maximaal Toelaatbaar Risico). Het accent van de drinkwaterwinning zal worden verlegd van grondwaterwinning naar oppervlaktewaterwinning.

Voorkomen van grondwateroverlast

Dit is name daar van belang in de kwelzones langs de grote rivieren en in het noorden van het Rivierengebied waar het grondwatersysteem onder invloed staat van het Veluwemassief of de stuwwal bij Nijmegen. Bij ruimtelijke ontwikkelingen dient hiermee rekening te worden gehouden. Grondwateroverlast doet zich met name voor in gebieden met zandbanen en geringe diepte.

4.6 Diversificatie economische dragers

Niet-agrarische activiteiten op het platteland

Ondernemers zetelen niet alleen op industrieterreinen, maar ook in dorpskernen, buitenwijken en het buitengebied. Een grove schatting is dat in het Rivierengebied ongeveer een derde van de bedrijven is gevestigd in het buitengebied en de kleine kernen. Ook in de toekomst zal dit blijven gelden. De zogeheten kraamkamerfunctie speelt hierbij een belangrijke rol. Veel bedrijven worden ter plekke opgestart door boeren, plattelandsbewoners of mensen van buiten. Het gaat vaak om familiebedrijven, parttimers en starters en een grote diversiteit aan bedrijvigheden. Eenmaal gevestigd zijn omgeving, de vrije ligging en privacy gewaardeerde kenmerken. In dit licht verdient de herbestemming van Voormalige Agrarische Bedrijfsgebouwen (VAB) zonder meer een nadere bestudering, zeker omdat het in een aantal gevallen een economische ontplooiing mogelijk maakt die anders niet tot stand komt. Daarnaast zijn voor de streekcommissie ruimte en ontwikkelingsmogelijkheden voor lokale economische activiteiten die passen binnen de aard en de schaal van de omgeving, belangrijke aandachtspunten bijvoorbeeld op kleinschalige lokale of regionale duurzame bedrijventerreinen.

Hergebruik vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen

De trendmatige afname van het aantal agrarische bedrijven zal de komende jaren leiden tot een toenemend aantal vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen. Een aantal van deze gebouwen is geschikt voor hergebruik. Van belang is dat de nieuwe functie:

- qua schaal en aard past binnen de omgeving;
- geen grote verkeersaantrekkende werking heeft;
- de functieverandering past binnen het ruimtelijk en milieubeleid;
- geen beperking voor bestaande agrarische bedrijven oplevert.

Vrijkomende agrarische bebouwing vraagt nadrukkelijk om sturing. Nieuwe functies moeten ten goede komen aan de kwaliteit van het landelijk gebied. Aan de hand van een onderzoek of een pilot wil de streekcommissie in beeld brengen welke specifieke activiteiten mogelijk zijn in de voormalige agrarische bedrijfsgebouwen. Ook de mogelijkheid van bedrijvenruil, eventueel in combinatie met kavelsruil, zal in dit onderzoek worden meegenomen.

Platteland als broedplaats voor startende ondernemers

Het platteland is vaak een broedplaats voor kleine startende ondernemers. Zij zetten de eerste stappen op weg naar het zelfstandig ondernemerschap door de combinatie van wonen/werken en een goedkope behuizing. Het spontane en veelzijdige karakter zorgt tevens, dat er sprake is van versplintering en dat elke ondernemer vaak het wiel opnieuw moet uitvinden. Om de kansen op een succesvolle economische ontplooiing te vergroten en een verantwoorde inbedding in het platteland te waarborgen, is ondersteuning van startende ondernemers een belangrijk doel. Hierbij kan worden gedacht aan de aanstelling van een bedrijfsconsultant die startende ondernemers begeleidt en ondersteunt en het opzetten van platforms voor (startende) ondernemers, afkomstig uit dezelfde sector en bundeling en gelijkgeschakeling van bestaande informatiebronnen voor (startende) ondernemers.

4.7 Recreatie en toerisme

Innovatie en samenwerking

Er is een voortdurende ontwikkeling, uitbreiding en kwaliteitsverbetering van de toeristische bedrijvigheid (verblijfsrecreatie, jachthavens, horeca, attracties, enzovoort) en publieke infrastructuur (dagrecreatieterreinen, paden, routes, veren, enzovoort). Gedacht kan worden aan de ontwikkeling van watersportcentra, elkweer-voorzieningen, watergebonden attracties en educatieve centra/bezoekerscentra met betrekking tot het karakter van het Rivierengebied (natuur, baksteenfabricage, rivierkundige werken en cultuurhistorie). Naast innovatie is samenwerking tussen de partijen in de recreatief-toeristische sector en de plattelandstoeristische sector van doorslaggevend belang voor de ontwikkeling van de sector. Geïnvesteed moet worden in het ontwikkelen van een eenduidige en samenhangende sectorale visie en aanpak voor stimulering en ondersteuning. Om de recreatief-toeristische mogelijkheden optimaal te kunnen benutten moet veel aandacht worden besteed aan de promotie en imagovorming van het gebied (merkenstrategie). Voor Rivierengebied Oost speelt het RBT-KAN hierin een belangrijke rol.

Natuurgerichte recreatie

Natuurgerichte recreatie neemt onder andere door de natuurontwikkeling in de uiterwaarden een hoge vlucht. Deze ontwikkeling is enkele jaren geleden ingezet in het Strategisch Groenproject De Gelderse Poort. Een verdere economische benutting van deze vorm van toerisme wordt door de streekcommissie gestimuleerd. De komende jaren is extra nadruk gelegd op de ontwikkeling van recreatieve infrastructuur, zoals routestructuren (inclusief struinroutes), recreatieve ontsluiting en de uitbreiding van oversteekmogelijkheden voor fietser en wandelaar in het gehele Rivierengebied.

Routenetwerken en stad-land verbindingen

Een belangrijk speerpunt voor de streekcommissie is het ontwikkelen van aangesloten routenetwerken (fiets- en wandelpaden, ruiterroutes enzovoort) en de bijbehorende recreatieve voorzieningen. Hierbij wordt onder andere gedacht aan de aanleg van zogenaamde knooppuntenroutes en het opheffen van belangrijke infrastructurale barrières. Enkele belangrijke hulpmiddelen hierbij zijn een inventarisatie van de bestaande routes en de daarin ontbrekende schakels en zogenaamde stadsrecreatiekaarten, die een overzicht geven van de recreatiemogelijkheden en in de directe omgeving van stedelijke gebieden. Op deze wijze wil de streekcommissie de binding tussen stad en platteland versterken en het recreatieve gebruik van zowel het stedelijke als het landelijke gebied in onderlinge samenhang versterken. Ontwikkeling van routenetwerken zal zo nodig en mogelijk met de Streekcommissie West worden uitgevoerd.

De afgelopen decennia zijn overal in Nederland terreinen gereserveerd en ingericht ten behoeve van de intensieve recreatie: een waterplas, oevers en boschages ten behoeve van de intensieve dagrecreatie. De terreinen liggen in de stadsrand en zouden dus een belangrijke rol kunnen spelen in het kader van de versterking van de relatie stad-land. In dat licht spelen deze gebieden een te beperkte rol. De verwachting is dat ze in de nabije toekomst onvoldoende aan zullen sluiten bij de vraag. Daarnaast nemen dagrecreatieterreinen niet altijd de positie in de routenetwerken in die men vanwege hun functie zou verwachten. De Streekcommissie zet zich in om vraag en aanbod van dagrecreatieterreinen beter op elkaar aan te sluiten.

De watersportmogelijkheden op de Gelderse rivieren zijn vergroot

In 2015 is het aanbod aan voorzieningen voor de watersport in het Rivierengebied fors toegenomen. Hierbij kan worden gedacht aan het uitbreiden van aanlegplaatsen langs de rivieren, buiten havens en het vergroten van de toegankelijkheid van grind- en zandwinplaatsen en afgesloten rivierarmen door een open verbinding met de rivier met eenvoudige anker- en aanlegplaatsen.

Daarnaast vindt de streekcommissie het van belang om meer (nieuwe) mogelijkheden te creëren voor de kleine watersport (surfen, roeien en kanovaren). Recreatieve potenties liggen ook in de recreatie(toer)vaart. Deze wordt bevorderd door het uitbreiden van het aantal ligplaatsen langs de rivieren en het creëren

van alternatieve en veilige routes langs de grote rivieren. Afstemming vindt plaats door het geleiden van de recreantenstromen en het veiliger maken door afsluiten van wegen voor gemotoriseerd verkeer (Bemmel, Ooijpolder). Bloemrijke dijken zijn ook van recreatief belang. Dijken zijn belangrijke schakels in de recreatieve routestructuren.

Stimuleren verblijfsmogelijkheden

Momenteel is het aanbod aan verblijfsaccommodatie in het Rivierengebied onderontwikkeld. Daarom worden nieuwe kleinschalige verblijfplaatsen (kleine campings, kampeerboerderijen, buitenhuisjes) langs toeristische routes ontwikkeld en moeten boerderijen tot manege, hotel, Bed & Breakfast-gelegenheid, of kampeerboerderij worden omgebouwd. Daarnaast dienen verblijf, vervoer en vermaak goed op elkaar te worden afgestemd. Het ontwikkelen van (kleinschalige) verblijfplaatsen langs toeristische routes dient te worden gestimuleerd.

Rivierpleisterplaatsen en riviergebonden recreatiemogelijkheden

Rivierpleisterplaatsen worden concentratiepunten in het recreatieve netwerk. Het zijn zowel overstapplaatsen tussen land- en waterrecreatie, vestigingsplaatsen voor horeca, informatie en verhuur, knooppunten in de toeristische ontsluiting als cultuurhistorisch en recreatief aantrekkelijke locaties. Het streven is om rivierpleisterplaatsen te ontwikkelen als concentratiepunten van het recreatieve netwerk. Het zijn opstap- en overstappunten in combinatie met horeca, informatie, verhuur. Het zijn knooppunten in de recreatieve ontsluiting op aantrekkelijke (cultuurhistorische) locaties. In het Rivierengebied Oost wordt gedacht aan Millingen aan de Rijn, Tolkamer, Bemmel en Lent (creëren van een haven). Bij alle grote stedelijke kernen (Arnhem, Nijmegen, Waalsprong) wordt het areaal toegankelijke uiterwaarden vergroot en is er een groot recreatief aanbod (restaurants, terrasjes, waterrecreatie, visgelegenheden, routes voor wandelen, fietsen, skeeleren enz.). Bij de grote steden liggen grotere toegankelijke uiterwaardenparken (bijvoorbeeld Meinerswijk, Waalsprong, Stadswaard en de Woerdt).

Stimuleren cultuurtoerisme

Het Rivierengebied Oost is rijk aan cultuurhistorie (bijvoorbeeld kastelen, verdedigingswerken, waterstaatswerken en steenfabricage). De streekcommissie ondersteunt projecten die gericht zijn op het ontwikkelen en beter beleefbaar maken van deze karakteristieke elementen in het landschap.

4.8 Leefbaarheid

Algemeen

Ondersteuningspunt lokale initiatieven

Het opzetten van een ondersteuningspunt voor lokale initiatieven (bijvoorbeeld via een gebiedsmakelaar) en het toegankelijk maken van kennis en de organisatie van kennisoverdracht zijn belangrijke hulpmiddelen voor de plattelandsontwikkelingen en het versterken van de leefbaarheid.

Stimuleren lokaal sociaal beleid

Om het lokale sociaal beleid te ondersteunen en daarmee de sociale cohesie te versterken, zet de streekcommissie zich in voor het tot stand komen van een commissie of platform buitengebied in de gebiedsdelen van het Rivierengebied Oost. Daarnaast worden initiatieven voor het opzetten van dorpsraden en specifieke evenementen van verenigingen ondersteund.

Voorzieningen

Behoud basisvoorzieningen

Een belangrijk aandachtspunt voor de streekcommissie is het versterken van de sociale cohesie in de dorpen. In discussies over leefbaarheid wordt vaak een minimumpakket genoemd van basisschool, dorpshuis/café en (sport)verenigingen. Hierbij is een debat over de kritische massa gerechtvaardigd. Er moeten keuzes worden gemaakt over welke voorzieningen op welk schaalniveau in stand worden gehouden of ontwikkeld. Deze keuzes kunnen zich richten op bijvoorbeeld structurele grootschalige investeringen op sommige plekken en/of kleinschalige voorzieningen.

Door een slimme combinatie van mogelijkheden heeft een aantal basisvoorzieningen meer bestaansmogelijkheden. Voor de kleine kernen wordt gestreefd naar dorpshuizen als multifunctionele centra. Dorpsgenoten kunnen hier vergaderingen houden, recreatieve en educatieve activiteiten organiseren, surfen op het internet, hun kinderen er 's morgens naar de crèche brengen en er 's avonds naar toneelles gaan. Ook kan in het dorpshuis veilig op de bus of de taxi worden gewacht.

De Streekcommissie zet zich in voor het behoud en de ontwikkeling van basisvoorzieningen voor verschillende doelgroepen in het landelijk gebied. Dat vereist:

- Meer aandacht voor ambulante voorzieningen.
- Goed en passend openbaar vervoer.
- Concentratie van bepaalde welzijnsvoorzieningen in enkele kernen.
- Een toegespitst woningbeleid (bijvoorbeeld Voormalige Agrarische Bedrijfsgebouwen geschikt maken voor (collectief) wonen en leeftijdsbestendige woningen in de kleine kernen.

Recreatie dicht bij huis

In 2015 is de recreatieve aantrekkelijkheid van het Rivierengebied niet alleen toegenomen voor toeristen maar ook voor de lokale bevolking. Locale ommetjes, fietspaden en speel- en spelplekken zijn voorbeelden van deze activiteiten.

Zorg

Landbouw en zorg

In het Rivierengebied Oost is een belangrijk speerpunt de kwaliteitsimpuls aan de zorg en met name richt zich dit op het ondersteunen van initiatieven op het vlak van landbouw en zorg. Zorgboerderijen spelen een belangrijke rol in de extramurale zorg. Het karakter van een zorgboerderij is volledig afhankelijk van de doelstelling die aan een specifieke zorgboerderij wordt gesteld. Deze boerderijen kennen namelijk een scala aan doelstellingen van werkervaringsprojecten tot dagopvang, verblijf, zorgverlener en spreiding van de zorgbehoefte.

Een schone, veilige omgeving

(Verkeers)veiligheid

In het Rivierengebied is in 2015 de verkeersveiligheid aanmerkelijk toegenomen. De streekcommissie zal initiatieven die hieraan bijdragen ondersteunen. Hierbij kan worden gedacht aan het terugdringen van doorgaand verkeer door dorpen, het verkeersluw maken van de dijken, aanleg van (snel)fietspaden. Ook de veiligheid in het buitengebied is aanmerkelijk toegenomen. Een belangrijk speerpunt is hier het verhogen van de bereikbaarheid van woonlocaties door de ambulante zorg (huisarts, ambulance, brandweer en politie).

Minimaliseren hinder

Het woon- en recreatiegenot is sterk afhankelijk van de afwezigheid van hinder of overlast in de vorm van geluid, stank en licht (vooral rondom kassen). Door de sterk groeiende mobiliteit neemt de geluidshinder van wegen toe. De geluidsoverlast speelt zich met name af rond de rijkswegen A15 en A50 en provinciale wegen. Daarnaast kunnen in stilte- of natuurgebieden pilots worden ingezet om hinder of overlast geminimaliseerd tot een acceptabel niveau.

5. Van visie naar uitvoering

5.1 Gebiedsvisie 'Het stadse land'

De Streekcommissies geven gevraagd en ongevraagd advies aan het provinciaal bestuur met betrekking tot de kwaliteit van het landelijk gebied. Daarnaast vraagt GS de streekcommissies een helder overzicht van voorgenomen beleid en bestaande plannen op te stellen dat als toetsingskader kan dienen voor de jaarlijks op te stellen gebiedsprogramma's. De Streekcommissie Rivierengebied Oost gebruikt de onderhavige gebiedsvisie 'het stadse land' als het door GS gevraagde toetsingskader voor de jaarlijks op te stellen gebiedsprogramma's.

5.2 Kaderbrief en gebiedsprogramma

GS geven jaarlijks in een kaderbrief de beleidsmatige en financiële kaders aan waarbinnen projecten voor subsidie kunnen worden aangemeld. De Streekcommissies worden jaarlijks verzocht een gebiedsprogramma op te stellen waarin zo concreet mogelijk wordt aangegeven:

- Welke accenten zij leggen (prioriteiten).
- Welke resultaten zij voor ogen hebben (kwantitatieve doelen).
- Het type projecten/maatregelen men voor ogen heeft.
- Welke aanvullende financiering vanuit de streek wordt ingezet naast de door EU, Rijk en provincie beschikbaar gestelde middelen.

De Gebiedsprogramma's hebben de status van een advies aan GS. Volgens de provinciale programmeringssystematiek hebben de gebiedsprogramma's een doorlooptijd van één jaar. Omdat voor het Rivierengebied de SGB-regeling een belangrijke financieringsbron is, worden de visie en het programma opgesteld conform de planvereisten van de SGB.

Beschikbare middelen voor het Rivierengebied

De middelen voor de plattelandsontwikkeling in het Rivierengebied Oost zijn onder andere afkomstig uit:

- Twee regelingen op het gebied van plattelandsontwikkeling, namelijk de (rijks)Subsidieregeling Gebiedsgericht Beleid en het Europees Plattelandsontwikkelingsplan (POP).
- Grensoverschrijdend EU-programma INTERREG.
- Acht provinciale fondsen op het gebied van platteland, economie, water, cultuurhistorie, wegen en verkeer, welzijn, zorg en cultuur en het frictiebudget cofinanciering Europese middelen.

Dit wil zeggen dat de gebiedsprogramma's weliswaar jaarlijks worden opgesteld, maar een doorlooptijd hebben van vier jaar in plaats van één jaar, zoals dat het geval is voor de provinciale systematiek. De essentie van het SGB-gebiedsprogramma is een doelenmiddelentabel, met daarin opgenomen de operationele doelen voor een periode van vier jaar, de uit te voeren activiteiten/maatregelen en de benodigde middelen om deze doelen te realiseren.

De gebiedsprogramma's worden door GS samengevoegd tot het Provinciaal Uitvoeringsprogramma (PUP).

5.3 Projecten

Het programmabureau werkt in overleg met (potentiële) projectindieners concrete, uitvoerbare projecten uit in subsidieaanvragen. Projectvoorstellen worden getoetst aan het gebiedsprogramma en vervolgens bij GS voorgedragen voor een subsidie.